

УДК 341.1/8:341.171

В. В. Чайковська, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
Кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПОНЯТТЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПЕРЕД ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У статті розглядаються теоретико-правові засади модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до міжнародних зобов'язань перед Європейським Союзом. Досліджується понятійно-категоріальний апарат шляхом надання визначення та співвідношення понять «модернізація», «адаптація», «гармонізація» та інших суміжних понять. Надається характеристика прямих та непрямих міжнародних зобов'язань України щодо модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: модернізація, адаптація, правовий режим, міжнародні зобов'язання, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Після набуття Україною незалежності держава взяла курс на євроінтеграцію. Протягом 26 років в Україні була проведена значна робота щодо приведення національного законодавства до правової системи Європейського Союзу (далі – ЄС), що відобразилось й на функціонуванні правового режиму зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД). Останнім кроком на шляху євроінтеграції стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – УАЕС), що містить конкретні зобов'язання для України з встановленими строками їх виконання щодо модернізації національного законодавства. Водночас, актуальним залишається встановлення теоретико-правових засад модернізації правового режиму ЗЕД шляхом надання її визначення, співвідношення з адаптацією законодавства та іншими суміжними поняттями, встановлення підстав для модернізації та з'ясування значення інших теоретичних понять у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі загальнотеоретичні проблеми, пов'язані із адаптацією національного законодавства до правової системи ЄС досліджували такі вчені, як Т. М. Анакіна, О. К. Вишняков, Г. Г. Гернфельд, І. І. Крулько, М. В. Трубіна та інші, водночас думки вказаних авторів мають дискусійний характер та потребують подальшого наукового обговорення.

Метою статті є встановлення теоретико-правових засад модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до міжнародних зобов'язань перед Європейським Союзом шляхом визначення та співвідношення основних понять у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню стану виконання Україною зобов'язань перед ЄС, а також напрямів вдосконалення національного законодавства, повинно передувати визначення понятійно-категоріального апарату шляхом співвідношення понять «модернізація», «адаптація», «гармонізація» та інших суміжних понять, що часто використовуються у тих випадках, коли мова йде про приведення національного законодавства до вимог ЄС.

Відповідно до абзацу 2 розділу II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Відповідно до абз. 2 Розділу I вказаного закону метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір

вступити до нього [1]. Видається, однак, що адаптацію можна розглядати не лише як процес, але й як результат (стан) приведення однієї правової системи у відповідність з іншою.

М. Х. Малишева та О. Г. Турченко вважають адаптацію процесом приведення законодавства України у відповідність з нормами європейського права, що включає зближення, гармонізацію, і уніфікацію [2, с. 372; 3, с. 14]. Але адаптація може бути пов'язана не лише з правом, правовою системою чи системою законодавства, а також і з іншими явищами (економікою, державним управлінням тощо). Наприклад, розпорядженням КМУ від 30 жовтня 2008 р. №1381-р затверджений план заходів щодо *адаптації української економіки* до вимог СОТ [4], Указом Президента України від 5 березня 2004 р. № 278/2004 затверджена Концепція адаптації *інституту державної служби* в Україні до стандартів Європейського Союзу. Зазначена адаптація відповідно до концепції полягає не лише у внесенні змін до національного законодавства (правовий аспект адаптації), але й у реформуванні системи оплати праці державних службовців та професіоналізації державної служби [5].

М. Х. Малишева додатково висуває тезу, що адаптація є «формою систематизації господарського законодавства» [2, с. 375]. Вказана позиція є дискусійною, адже, по-перше, систематизація є діяльністю по впорядкуванню, вдосконаленню законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, по приведенню їх до єдиної внутрішньої узгодженої системи [6, с. 137], по-друге, загально визнаними у теорії права є три форми систематизації – інкорпорація, кодифікація та консолідація [6, с. 447-448], в свою чергу, адаптація може здійснюватись й шляхом внесення змін до чинних нормативно-правових актів без зміни існуючої їх системи.

Поняття «адаптація» (у правовому розумінні – як адаптація права) видається загальним поняттям, що характеризує приведення законодавства України у відповідність з правовою системою ЄС. Обрання цього поняття як загального зумовлено й застосуванням його в україномовній редакції УАЄС, тоді як в англomовній редакції замість поняття «адаптація» застосовується поняття «approximation» (наближення) (див. напр. ст. 474 УАЄС – Gradual approximation [7]).

На протипагу наведеному В. Муравйов висуває тезу про те, що поняття «гармонізація» адекватно характеризує мету приведення національного законодавства до приписів права ЄС, адже метою цього процесу є узгодження національних норм в такий спосіб, щоб в обох випадках вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах внутрішнього ринку... зазначені особливості гармонізації відрізняють її від уніфікації: хоча за допомогою останньої також створюються однакові правові умови для суб'єктів господарювання, цей результат досягається іншим шляхом – через ухвалення постанов, які безпосередньо регулюють поведінку суб'єктів і не передбачають узгодження з ними актів національного законодавства» [8, с. 14]. Отже, використання гармонізації як загального поняття стосовно наближення національного законодавства не відповідатиме положенням УПС, УАЄС та актам національного законодавства, що регулюють порядок такого наближення.

У цьому контексті слід звернути увагу також на позицію О. Л. Євлевської та С. В. Гришака, які зазначають, що «уніфікація» та «гармонізація» характеризують процеси, які відбуваються в рамках міждержавних об'єднань, зокрема в Європейському Союзі, за участю усіх держав-членів стосовно створення права ЄС, тоді як країни-кандидати в члени ЄС здійснюють діяльність з адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС [9, с. 124; 10, с. 275]. Аналогічним чином Х. Бехруз зазначає, що «гармонізація в рамках ЄС здійснюється шляхом підготовки директив, *обов'язкових для держав-членів ЄС*. Однак, що стосується форм та методів її реалізації, то це залишається прерогативою держави-члена ЄС. Таким чином, директива визнається важливим джерелом права ЄС, що виступає у якості правового інструменту, за допомогою якого відбувається регулювання інтеграційних процесів Європейського Співтовариства» [11, с. 139]. Таким чином, теперішні процеси наближення українського законодавства до правової систе-

шенні кількості відсилочних норм у самих нормативно-правових актах; 4) *координація та зближення національного господарського законодавства України з господарським правом ЄС* з урахуванням специфіки формування та розвитку економіки України; 5) більш послідовне і чітко приведення змісту Цивільного кодексу у відповідність з предметом регулювання, визначеному у ст. 1 ЦК, у зв'язку із цим усунення у ньому дублювання деяких норм ГК [16, с. 224]. Відповідно до наведеної позиції модернізація господарського законодавства розглядається як певний процес його удосконалення, що включає зближення (адаптацію) національного законодавства з правом ЄС, однак не обмежується цим.

Наведені наукові позиції дозволяють дійти до висновку про те, що поняття «модернізація законодавства» є ширшим за поняття «адаптація законодавства до права ЄС» та включає у себе останнє.

Модернізація національного законодавства у сфері ЗЕД, окрім адаптації, видається також такою, що включає у себе: 1) систематизацію законодавства у формі кодифікації, консолідації чи інкорпорації; 2) усунення окремих недоліків та суперечностей між нормативно-правовими актами; 3) приєднання до міжнародних договорів (з урахуванням того, що згідно Рішення Конституційного Суду України по справі № 12-рп/98 від 9 липня 1998 р. терміном «законодавство» охоплюються й чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [17]); 4) внесення змін чи скасування окремих нормативно-правових актів з метою досягнення стабільності та несуперечливості законодавства у сфері ЗЕД.

Модернізація та/або адаптація законодавства у сфері ЗЕД може відбуватись на підставі відповідних міжнародних зобов'язань. Поняття «зобов'язання» тут використане не випадково, адже останнє не може вважатися «монополією» цивілістики: існують господарські, податкові, бюджетні, нарешті, міжнародні зобов'язання [18, с. 231]. Власне й поняття договору та зобов'язання ще з часів Давнього Риму пов'язувалось саме з міжнародними відносинами, про що доречно зазначає О. А. Беляневич [19, с. 17-18].

Не можна вважати випадковим численне застосування поняття «міжнародне зобов'язання» й у відповідних наукових дослідженнях з міжнародного права, зміст якого однак у багатьох випадках не роз'яснюється [20, с. 382-385]. Разом із тим, з'ясування поняття «міжнародне зобов'язання» не є предметом цього дослідження та потребує окремої наукової розробки.

Однією з найпоширеніших підстав виникнення міжнародних зобов'язань слід вважати міжнародний договір. Міжнародні зобов'язання, що виникають на підставі міжнародного договору, можуть стосуватись обов'язку однієї держави здійснити адаптацію національного законодавства відповідно до законодавства іншої країни чи наднаціонального утворення або модернізацію законодавства (за відсутності адаптації) відповідно до умов міжнародного договору.

В цілому, відповідні зобов'язання України щодо модернізації правового режиму ЗЕД можна поділити на *прямі* та *непрямі*.

Прямі зобов'язання безпосередньо передбачають обов'язок України внести відповідні зміни до національного законодавства чи приєднатися до відповідного міжнародного договору.

Прямі зобов'язання щодо адаптації правового режиму ЗЕД можна розподіляти на *абстрактні* (тобто такі, що встановлюють лише загальні напрями адаптації національного законодавства) та *конкретні* (тобто такі, що встановлюють конкретний національний нормативно-правовий акт, який необхідно адаптувати, чи відповідний акт законодавства ЄС, положення якого необхідно запозичити).

Наприклад, єдиним положенням УПС, що встановлює *конкретне пряме зобов'язання* України щодо адаптації національного законодавства є ч.2 ст. 50 УПС, відповідно до якого «до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою Україна приєднається до багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність, зазначених в пункті 1 Додатка III, сторонами яких є держави-члени Співтовариства або

нані за відсутності такої (ч. 1 ст. 10 УПС, щодо надання сторонами угоди один одному режиму найбільшого сприяння у торгівлі, що не встановлює безпосередньо обов'язок України внести зміни до національного законодавства, однак фактично передбачає відповідні з метою досягнення вказаного режиму).

Список літератури

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
2. Малишева М. Х. Адаптація господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС до законодавства Європейського Союзу як форма систематизації / М. Х. Малишева // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2013. – Вип. 62. – С. 369-377.
3. Турченко О. Г. Правове регулювання державних закупівель товарів, робіт та послуг Європейського Союзу (зближення законодавства України з правом ЄС) : автореф. дис... канд. юрид. наук / О. Г. Турченко; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2008. – 20 с.
4. Про затвердження плану заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 1381-р [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1381-2008-%D1%80>.
5. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу : Указ Президента України від 5 березня 2004 р. № 278/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 10. – Ст. 578.
6. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства : учебник / В. С. Нерсисянц. – М. : Норма : Инфра-М, 2012. – 560 с.
7. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 2125.
8. Муравйов В. І. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Віктор Муравйов, Наталія Мушак // Віче : Теорет. і громадсько-політ. журнал. – 2013. – № 8. – С. 12-18.
9. Євлевська О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі / О. Л. Євлевська // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2009. – № 17. – С. 118–129.
10. Гришак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / С. В. Гришак // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 273-277.
11. Бехруз Х. Сравнительное правоведение: Учебник для вузов. – О. : Фенікс; – М. : Транслит, 2008. – 504 с.
12. Чайковська В. В. Про поняття «правовий режим» (на прикладі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності) / В. В. Чайковська // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство. Т. 19. – 2014. – Вип. 2(23). – С. 87-94.
13. Большая Советская Энциклопедия (В 30 томах). Гл. ред. А. П. Прохоров. – Изд-е 3-е. – М.: «Советская Энциклопедия», 1974. – Т. 16. – 616 с.
14. Стадник К. О. Модернізація господарського законодавства України щодо економічної концентрації в контексті євроінтеграції / К. О. Стадник // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Економічна теорія та право. – 2013. – № 4. – С. 246-253.
15. Заїченко Л. І. Модернізація законодавства України у сфері фізкультури і спорту: господарсько-правові аспекти / Л. І. Заїченко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Економічна теорія та право. – 2013. – № 2. – С. 174-181.
16. Зельдина Е.Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации : Монография. – Донецк : ИЭПИ НАН Украины, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 327 с.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 32. – Ст. 59.
18. Господарське право : Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін.; За ред. О. П. Подцерковного. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х.: Одиссей, 2011. – 640 с.
19. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія / О. А. Беляневич. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
20. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 544 с.
21. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.

Стаття надійшла 18.09.2017 р.

В. В. Чайковская, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПОНЯТИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ В СООТВЕТСТВИИ С ОБЯЗАТЕЛЬСТВАМИ ПЕРЕД ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

Резюме

В статье рассматриваются теоретико-правовые принципы модернизации правового режима внешнеэкономической деятельности в Украине в соответствии с международными обязательствами перед Европейским Союзом. Исследуется понятийно-категориальный аппарат путем предоставления определения и соотношения понятий «модернизация», «адаптация», «гармонизация» и других смежных понятий. Приводится характеристика прямых и непрямых международных обязательств Украины относительно модернизации правового режима внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: модернизация, адаптация, правовой режим, международные обязательства, Европейский Союз.

V. V. Chaikovska, Candidate of Juridical, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

CONCEPT OF MODERNIZATION OF THE LEGAL REGIME OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE IN ACCORDANCE WITH OBLIGATIONS TO THE EUROPEAN UNION

Summary

Theoretical and legal foundations of the modernization of the legal regime of foreign economic activity in Ukraine in accordance with international obligations to the European Union are examined in the article. The conceptual and categorical apparatus is analyzed by determining the relationship between the concepts and «modernization», «adaptation», «harmonization and other related concepts. Description of direct and indirect obligations of Ukraine on the modernization of the legal regime of foreign economic activity is carried out.

Key words: modernization, adaptation, legal regime, international obligation, European Union.